

”Shit, jag kan också lyckas”

Om genus, funktionshinder och idrottande kroppar

Elisabet Apelmo

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652–7224) 2007–02–28

Copyright © Elisabet Apelmo 2007. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Det upprepas ständigt i dessa spalter, i artiklar, i bokrecensioner, i ingresser: Idrotten är en välgörare av stora mått, ett panacea mot allehanda välfärdssjukdomar av fysisk eller psykisk art, som stärker självkänslan, befordrar lärandet hos skolbarn, och erbjuder konstruktiva sociala miljöer för unga – bland mycket annat. Och det tycks fungera; idrott är den mest utbredda formen av fritidssysselsättning i världen. Vetenskapliga rön talar för att den allmänt utbredda föreställningen om idrottens fördelar i dessa hänseenden är helt korrekt – få tvivlare finns.

Ett av de tydliga tecknen på att idrotten verkligen besitter de här kvaliteterna är dess utbredning bland funktionshindrade. Denna grupp samhällsmedborgare är på många sätt en utsatt grupp, med stora resursbehov och stora svårigheter att göra sig gällande gentemot konkurrerande krav på samhällets resurser. Hela den potential vi tillskriver idrotten blir naturligtvis mångdubbelt värdefull för den här gruppen. Ändå är andelen idrottsaktiva bland unga funktionshindrade betydligt lägre än bland unga i befolkningen i övrigt, och avhoppen fler.

För att utröna hur unga funktionshindrade idrottare ser på sig själva, sina kroppar, sin idrott, tillbringade Elisabet Apelmo en tid i ett sommarläger arrangerat av Skånes Handikappidrottsförbund, som ett led i en pilotstudie för ett större projekt. Med hjälp av deltagande observation och ett antal semistrukturerade intervjuer med ungdomar mellan 10 och 15 år och med två tränare, sökte Apelmo svar på frågan om hur genus samverkar med funktionshinder när fysiskt funktionshindrade barn och ungdomar väljer ett långsiktigt idrottsengagemang. Analysen av intervjumaterialet understött av hennes observationer följer fyra teman som växte fram ur empirin, och i redovisningen av dem rör hon sig ledigt mellan filosofiska, sociologiska, stats- och genusvetenskapliga teoribildningar som förklarar hennes iakttagelser, fördjupar analysen och stärker slutsatserna. Vi ser redan nu fram emot det större projektet och dess avrapportering.

Inledning

Snut, det hade jag också velat bli.[...] Men det kan jag ju inte liksom. Jag menar, jag kan ju inte jaga en [skratt] tjuv direkt, då får jag ha en lasso eller någonting och fånga in dem. [...] Det är jag och Lucky Luke, vet du.

Ung tjej eller kille och fysiskt funktionshindrad – vilka gränser för det fysiskt möjliga sätts av miljön, funktionshindret, omgivningens syn på den unga/unge och den unga/unges egen syn på sig själv? Vad är tänkbart, vad är genomförbart? Föreliggande arbete undersöker hur ungdomar med fysiska funktionshinder talar om sig själva, sin kropp och sin fysiska förmåga som funktionshindrade och som idrottande tjejer och killar. Studiens frågeställning är: *Hur samverkar funktionshinder och genus när fysiskt funktionshindrade barn och ungdomar väljer att mer långsiktigt ta del i idrott?* I en förstudie som denna finns dock ingen möjlighet att ge svar på en så omfattande frågeställning. Denna undersökning, finansierad av Centrum för idrottsforskning (CIF), fungerar snarare som ett redskap för att precisera frågeställningar inför en fortsatt studie om idrott, funktionshinder och genus.

Bakgrund

Tidigare forskning visar att idrott för funktionshindrade ger vinster på såväl individplan som samhälleligt plan. Regionalt UtvecklingsCentrum, handikappidrott, Eskilstuna (2006) genomförde i samverkan med Mälardalens Högskola och Nyckeltalsinstitutet en enkätundersökning bland aktiva och inaktiva funktionshindrade. De fann att idrottandet leder till högre livskvalitet för de funktionshindrade, då de idrottsligt aktiva klarar av mer, får bättre självkänsla, högre fysisk status, mindre smärta och högre smärtröskel. Detta medför i sin tur mindre vårdinsatser, ökat deltagande i yrkeslivet samt ett minskat assistansbehov (UtvecklingsCentrum 2006).

Samtidigt som idrotten tycks ha en särskilt stor betydelse för funktionshindrade ungdomar, är det en lägre andel bland de unga med funktionshinder som idrottar i en förening, jämfört med vad som gäller bland unga utan funktionshinder (Trondman 2005:208). Rekryteringsbehovet är således stort. Det är även så att avhoppet är mer frekventa bland funktionshindrade (Trondman 2005:208). En ökad kunskap om de faktorer som ligger bakom funktionshindrade ungdomars lust (eller olust) till en viss idrott är därför nödvändig. Den svenska forskningen kring idrott för funktionshindrade begränsar sig till ett fåtal studier. Tre av dem behandlas nedan.

Svenska Handikappidrottsförbundet (SHIF) administrerar idag 17 idrotter: alpin skidåkning, boccia, bordtennis, bänkpress, fotboll, friidrott, goalball, innebandy, judo, kälkhockey, längdskidor och skidskytte, mattcurling, rullstolsdans, rullstolsrugby, simning, sport-skytte, varpa. Dessutom organiseras bowling, bågskytte, cykel, golf, orientering, ridsport, rodd, rullstolsbasket, rullstolscurling, rullstolstennis, segling, samt vattenskidor integrerat i respektive specialidrottsförbund (SHIF 2006b).

Genus, idrott och den stigmatiserade kroppen

I forskningen kring funktionshinder har man ofta bortsett från genus som en betydelseskapande social kategori (Barron 1995:27; Reinikainen 2004:258).¹ Detta gäller även forskningen kring idrott för funktionshindrade. Denna forskning riskerar därmed att bidra till en diskurs om funktionshinder som "produces images of disabled people as asexual, non-gendered beings whose masculinity and femininity are effectively damaged by their being disabled" (Reinikainen 2004:258).

Ett fysiskt funktionshinder leder till en stigmatisering av individen. Sociologen Erving Goffman (1990) ser stigma som en relation snarare än som ett attribut. Den stigmatiserade kan uppleva sig själv som helt normal, men i mötet med de som anses vara normala blir avvikelserna påtagliga. En individ med ett stigma ses inte som helt mänsklig. Detta antagande ligger till grund för en omedveten men icke desto mindre effektiv diskriminering. Diskrimineringen leder i sin tur till att den funktionshindrades livschanser reduceras (Goffman 1990:15).

Genusforskaren Susan Wendell (1997) framhåller att den funktionshindrades underordning är tätt knuten till den västerländska kulturens idealisering av den unga, starka, kontrollerbara kroppen (Wendell 1997:260). Den funktionshindrades kropp ses däremot som passiv, beroende och funktionsoduglig (Malmberg 2003; Taub, Blande & Greer 1999:1470). Till det fysiska stigma knyts alltså ett moraliskt stigma (Taub, McLorg & Fanflik 2004:179). Funktionshindrade påminner om kroppars svaghet och okontrollerbarhet och görs därför till den Andra, trots att flertalet individer någon gång under sitt liv är funktionshindrade. Då kvinnor i större utsträckning bedöms efter sin kropps utseende, löper de även större risk att definieras utifrån sitt funktionshinder (Wendell 1997:260; Reinikainen 2004:259; Taub, McLorg & Fanflik 2004:177). Inom idrotten förstärks den idealiserade synen på kroppen. "Idrott och sport har blivit den ledande definitionen på maskulinitet inom masskulturen" skriver maskulinitetsforskaren Robert Connell (1999:80). De manliga idrottande kropparna framställs som överlägsna både vad gäller styrka och skicklighet. Idrottande flickor med funktionshinder har både att förhålla sig till den normala kroppen, som är icke funktionshindrad, och till den normala idrottande kroppen, som är manlig. Såväl stigmatiseringen som hanteringen av stigma påverkas alltså av individens kön.

Friska och Andra. Några begreppsdefinitioner

Världshälsoorganisationen (WHO 1980) gör i International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps (ICIDH) den första internationella definitionen av de tre begreppen skada/sjukdom (impairment), funktionshinder (disability) och handikapp (handicap). Enligt ICIDH skapas ett funktionshinder om en skada/sjukdom gör att individen inte kan utföra en aktivitet på det sätt som är brukligt. Handikapp uppstår om funktionshindret hindrar individen från att fullfölja den roll som anses vara normal för hennes ålder, kön, samt sociala och kulturella position. I samtliga definitioner är det "normala" närvarande. Wendell (1997) påpekar att det är samhället som konstruerar det "normala". I olika samhällen varierar gränsen för vad som ses som normalt och vad som ses som ett funktionshinder. I enlighet med WHO:s definition är en funktionshindrad kvinna som vill ägna sig åt något som anses vara en manlig sysselsättning, alltså funktionshindrad men inte

---

¹ Se Kristiansen & Traustadottir 2004: 38-40 för en genomgång av forskning som undersöker intersektionen mellan genus och funktionshinder.

handikappad. Enligt definitionen är inte heller de funktionshinder som uppstår av ålder ett handikapp. Wendell hävdar att istället för att poängtera att de flesta av oss blir handikappade någon gång i våra liv, upprätthåller WHO:s definition på detta sätt gränsdragningen mellan oss och de Andra. En syn på den normala mänskligheten som ung och hälsosam understöds (Wendell 1997:263). Genom sitt fokus på individens anpassning till samhället skiljer sig dock WHO:s definition från det skandinaviska synsättet, som är mer inriktat på samhällelig förändring (Östnäs 1997:14).

Wendell (1997) hävdar vidare att problemet med funktionshindrades integration i samhället inte ligger hos de Andra, individerna med funktionshinder, utan i normen: den unga, starka, hälsosamma kroppen. Som funktionshindrad är det omöjligt att uppfylla denna norm, "they *cannot* do things that the able-bodied feel they *must* do in order to be happy, 'normal' and sane" (Wendell 1997:274). Därmed befinner sig de funktionshindrade i en bättre position för överskridandet av normens gränser, än de Normala. Om de funktionshindrade och deras kunskap integrerades i samhället, skulle det enligt Wendell innebära en förändring av normen som alla tjänar på (1997:275).

Normen är närvarande även i benämningen av idrotten. Handikappidrotten skiljs från den "normala" idrotten, det vill säga idrotten för icke funktionshindrade. I dagligt tal förekommer ibland benämningen friskidrott för idrott för icke funktionshindrade. Denna är dock mindre lämplig, då den signalerar att idrottare med funktionshinder är sjuka. Även benämningarna handikappidrott och handikappidrottare är missvisande, då handikappet enligt WHO:s definition uppstår först i mötet med omgivningen. Detta är dock den terminologi Svenska Handikappidrottsförbundet valt. I rapporten används därför benämningen handikappidrott när det gäller organiserad idrott för funktionshindrade, och idrott för funktionshindrade respektive icke funktionshindrade i övriga fall.

Metod och material

Datainsamlingen skedde augusti 2006 vid ett sommarsportläger för funktionshindrade ungdomar i arrangemang av Skånes Handikappidrottsförbund. Av de 25 deltagarna var cirka fyra femtedelar psykiskt funktionshindrade, eller hade både ett psykiskt och ett fysiskt funktionshinder. Övriga hade endast fysiska funktionshinder. Under lägret genomfördes dels deltagande observation, dels sju semistrukturerade intervjuer. Av de fem unga i åldern 10-15 år som intervjuades, har tre ryggmärgsbråck och är rullstolsburna. Två intervjuersoner går med hjälpmedel som benprotes, kryckor och benskenor. Därutöver intervjuades de båda bordtennistränarna. Den kvinnliga tränaren, här kallad Sara, är 19 år, och är med i bordtennislandslaget för funktionshindrade. Hon har ryggmärgsbråck, men går utan hjälpmedel. Den manliga tränaren, Richard, är 31 år, arbetar som idrottskonsulent vid en handikappidrottsförening, och även han är med i bordtennislandslaget. Han har Artogryposis multiplex congenita, vilket gör att muskel och leder i armar och ben inte kan användas fullt ut, men han går utan hjälpmedel. Richard är betydligt äldre än de unga som är i undersökningens fokus. Jag fann dock kombinationen av hans tidigare erfarenheter som ung idrottare och hans nuvarande roll som idrottsledare värdefull. Intervjun koncentrerades kring hans uppväxttid. En av de yngre pojkarna visade sig vara mycket tystlåten, och intervjun varade knappt 20 minuter. Intervjuerna med de övriga lägerdeltagarna tog 30-35 minuter. Intervjuerna med tränarna tog 45 respektive 70 minuter.

Fyra teman urskiljdes ur det empiriska materialet: (1) Besvärande blickar och stora bedrifter: spontanidrott, skolidrott och föreningsidrott. (2) Att vara rädd om sin skyddsling: autonomins betydelse. (3) ”Vi är som kvinnoidrottare allihopa”: tjejer och killar inom idrotten för funktionshindrade. (4) Idrottens funktioner: förbättrad fysisk form, självkänsla och det sociala.

Besvärande blickar och stora bedrifter

Jag visste att var tredje timme hjälpte mamma mig att kissa, [...] med kateter som jag har. Jag visste om att jag behövde skenor. Jag visste om att jag hade ortopedskor, speciella. Och jag visste ju om att jag hade [...] mitt ryggmärgsbräck. Men jag såg inte det som en större skillnad. Som att du sitter här och har glasögon, [...] jag har inte glasögon. [...] Det var liksom jag som hade det här. Och då gjorde jag allt med mina vänner. [...] När jag sedan började skolan, när alla frågor kom – varför skulle jag svara då, när jag inte var funktionshindrad?

Spontanidrott

I en kvantitativ studie om föreningsidrott och ungdomar konstaterar sociologen Mats Trondman (2005) att spontanidrott tillsammans med andra är mycket vanligt förekommande bland unga oavsett ålder, kön, födelseland och föräldrarnas utbildningsnivå. Pojkar är betydligt mer aktiva än flickor. Spontanidrottandet minskar ju äldre ungdomarna blir, och minskningen är mer påtaglig bland flickor (Trondman 2005:158). I studien redovisas ingen statistik över spontanidrottande bland ungdomar med funktionshinder.

Två av pojkarna och de båda tränarna spontanidrottar eller har spontanidrottat flitigt. Petter berättar ivrigt om hur han tillsammans med kompisarna spelar fotboll och hoppar över ”typ en meters höga gupp” med cyklarna. Själv brukar han träna på att springa, och på vintern åker han på en skida. Under uppväxten spelar Sara tennis mot carporten, hoppar över vattenspridaren, och spelar fotboll med barnen i kvarteren, hela tiden understött av fadern. ”Mitt över så hade vi en fotbollsplan och där höll man till. [...] Där klippte farsan med gräsklipparen så vi kunde vara där och leka.” Kompisarna tycks inte reflektera över att Sara har ett funktionshinder: ”Vi körde sådan här brännboll. Och det var inte något större problem att vi gjorde en mindre bana till mig. Så att jag liksom kunde ha samma villkor.” Spontanidrotten framställs som något av en fristad, där intervjupersonerna ingår som en naturlig del i gemenskapen bland familj, vänner och grannar. Bland dessa är det lätt att ändra spelregler så de passar även den funktionshindrade. Sociologerna Diane E. Taub och Kimberley R. Greer (2000) undersöker amerikanska funktionshindrade barn och ungdomars syn på den egna fysiska aktiviteten, samt omgivningens reaktioner på deras aktivitet. 18 pojkar och 3 flickor ingår i studien, som fokuserar på den fysiska aktivitetens potential för socialisering. Forskarna finner att det framför allt är spontanidrotten som fungerar normaliserande för de intervjuade. Regler och den fysiska miljön anpassas enkelt, och barnen upplever sig som närmare och mer lika sina jämnåriga vänner (Taub & Greer 2000:409). De tre intervjuade i mitt material som spontanidrottar i mindre grad sitter alla i rullstol och

två av dem är flickor. I dessa fall är det sannolikt att graden av funktionshinder samverkar med den skillnad mellan könen som Trondman (2005) redovisar.

Skolidrott

Samtliga intervjuade går i klasser med icke funktionshindrade klasskamrater. På skolidrotten finns hela spektrumet från föredömlig integrering till total nonchalans. Jag tar fyra exempel från de sju intervjuerna. Lars har, liksom Richard, en av de mer ambitiösa idrottslärarna. Lars lärare "är rätt bra på att hitta på grejor jag med kan vara med på". Vid ett par tillfällen har läraren lånat in rullstolar till idrotten. Lars berättar att "då var det jättepopulärt. Och så körde vi rullstolsbasket. Alla ville [göra] om detta till nästa termin". De har även provat på rullstolspingis. Lars återger frågan som hans klasskamrater ideligen ställer: "Kan jag låna rullstolen? Får jag låna rullstolen?" Rullstolen tycks snarare ses som ett attraktivt redskap för att ta sig snabbt fram och göra trick, än som ett signum för Lars funktionshinder. Individuer med funktionshinder tenderar att definieras utifrån sitt funktionshinder, istället för utifrån individuella egenskaper (Taub, Blinde & Greer 1999:1470; Wendell 1997:272). På Lars idrottslektioner ges klasskamraterna en möjlighet att sätta sig in i Lars situation. Kanske kan en sådan lyckad integrering inom skolidrotten bidra till att fokus flyttas från funktionshindret till individen. Östnäs betonar vikten av social idrottsintegrering för funktionshindrade, "att känna sig som en del i (helhets)gemenskapen" (1997:25), och Lars skolidrott tycks fungera som ett exempel på detta.

Men inom skolidrotten finns också exempel på att omgivningen fokuserar intervjupersonernas funktionshinder, och ser dem som mindre dugliga. Sara och Petter blir mobbade i skolan. Sara mobbas under låg- och mellanstadiet, och vid idrottslektionerna blir det extra besvärligt:

Det var jobbigt, för man vågade inte duscha med andra för att man hade ryggmärgsbråcket. Mina fötter var inte formade som andras, och ben och så. [...] Jag hade blöjor upp till nio till exempel. Och det syns ju genom shortsens lite ändå. Det var skitpinnsamt.

Enligt Goffman (1990:23) kan stigmatiseringen leda till att sociala kontakter helt undviks. Detta är Saras strategi. För att undvika att exponera sin Annanhet slutar Sara att vara med på idrotten. "Då var man smart nog att säga: nämen det här klarar inte jag på grund av mitt handikapp." Samtidigt tränar hon flitigt på fritiden och tar guld i junior-SM i bordtennis för funktionshindrade i sjätte klass. Sara menar att om idrottslärarna haft större kunskap om hennes funktionshinder hade de förstått att det inte var funktionshindret som hindrade henne från att delta på idrottslektionerna. Mobbingen hade kanske upptäckts. Tre av de intervjuade tar upp problemet med exkluderingen dels vid idrottslektionerna som helhet, dels vid just lagidrotter. Nathalies idrottslärare har uppenbarligen inte lyckats hitta någon lösning under idrottslektionerna. Hon har aldrig varit med på skolgympan. Detta tycker Nathalie "är tradigt. Att inte jag kan vara med dem." Petter gillar fotboll, men klasskamraterna "vill helst att jag inte är med". Ibland, berättar han, har det hänt att "jag har råkat ta [bollen] med kryckan. Då blir de så arga." Petter berättar att klasskamraterna säger "att jag bara är så kass och sådant. Och att de alltid vill att jag ska vara back. Fast det är jag inte. När jag väl får skjutläge när det är fotboll, så skjuter jag och då kan jag göra mål." Petters krycka

diskvalificerar honom som fotbollsspelare i klasskamraternas ögon. Bland de fåtal negativa aspekter av fysisk aktivitet som de unga i Taub och Greers (2000:400) material tar upp, finns just exkluderingen vid idrottslektioner och att inte bli vald när lag tas ut. Sammanfattningsvis tycks skolidrottens förmåga att fungera normaliserande och socialt integrerande i hög grad vara avhängig idrottslärares kunskap om och inställning till funktionshinder. Svenska Handikappidrottsförbundets (SHIF) krav att handikappidrott och anpassad fysisk aktivitet ska ingå i idrottsläroret och i fortbildning av idrottslärare framstår i ljuset av mitt material som rimligt (SHIF 2006a:5).

Föreningsidrott: handikappidrott kontra idrott för icke funktionshindrade

Samtliga intervjuade tränare i någon handikappidrottsförening, och ser många fördelar med detta. Här råder det lika villkor vid såväl träning som tävling, och gemenskapen är god. Bland likar, poängterar Goffman (1990), kan den stigmatiserade känna sig som en normal individ, och få råd och moraliskt stöd. Samtidigt kan fokuset på stigmat bli stort (Goffman 1990:33). Nackdelarna intervjuade personer tar upp är de långa och ofta dyra resorna till handikappidrottsföreningarna. Ibland är också antalet träningstillfällen per vecka för få. Nathalie och Maria hade gärna tränat fler gånger per vecka, men inom ridning och rullstolsdans, de sporter där de är mest aktiva, erbjuds inte fler träningstillfällen.

De tre intervjuade pojkarna samt de båda bordtennistränarna tränar både i handikappidrottsföreningar och i föreningar med icke funktionshindrade. De senare är fler och det är således lättare att hitta en förening nära hemmet. I föreningarna för icke funktionshindrade kan de också träna tillsammans med grannar och klasskamrater. Möjlighet ges till tuffare motstånd och till tävlan mot icke funktionshindrade. Lars menar att ”om man säger på 100 eller 1000 meter och [man] vinner över en springande, så vet man att det är en större bedrift”. Goffman påpekar att en vanlig reaktion på stigmatiseringen är att den funktionshindrade lägger ned stora ansträngningar på att bemästra aktiviteter som ses som otillgängliga på grund av funktionshindret (1990:20). Idrott är en sådan aktivitet. Eftersom stigmat uppstår i mötet med den normale, är idrottande i en förening med icke funktionshindrade en tänkbar väg för att hantera stigmatiseringen. Att vinna över en icke funktionshindrad ger, enligt de unga i materialet, både ökat självförtroende, och, vilket även de intervjuade i Taub och Greers (2000) studie vittnar om, en möjlighet att visa upp sina färdigheter för omgivningen. Liksom i fallet med skolidrotten finns exempel på tränare som är ambitiösa och undanröjer fysiska hinder. Richard börjar träna i den lokala bordtennisklubben vid 14-15-års ålder. Inledningsvis har han svårt att hålla racket längre stunder, men tränarna i bordtennisklubben hjälper honom att binda fast det i handen. En nackdel med att träna inom idrottsföreningar för icke funktionshindrade är annars att här saknas den flexibilitet vad gäller regler och fysisk miljö, som existerar inom spontanidrotten. Sara och Richard har spelat fotboll i lag med icke funktionshindrade, men slutade i fjortonårsåldern. Då började de med elvamannalag, större planer och mål, och det blev svårt att hänga med på grund av funktionshindret.

Nathalie har aldrig idrottat med icke funktionshindrade, vare sig organiserat, i skolan eller spontant. Hon hyser farhågor för att träna i en idrottsförening med icke funktionshindrade. Nathalie förklarar varför:

Så kommer jag in i gruppen, och så har jag rullstol. Så blir det jättepinsamt för mig. [...] När jag ska rida till exempel. Så måste man bära upp mig på hästen, för jag kan inte komma upp själv. [...] Så kanske det är folk som tittar. Det är det alltid när jag går på stan. Så kommer det fram folk och frågar mig massor grejor. [...] Jag vill inte svara sådana som jag knappt känner, som jag aldrig träffat innan.

Nathalie känner ambivalens inför nyfikenheten från omgivningen. Å ena sidan vill hon inte tala om sitt funktionshinder med främlingar, å andra sidan är det bra att de andra får vetskap. Denna kluvenhet återfinns även bland de fem kvinnliga elitrullstolsracerförarna i pedagogen Kim Wickmans (2004) svenska intervjustudie. Å ena sidan vill de inte definieras utifrån sitt funktionshinder, och riskera att försättas i en position där de förväntas vara tacksamma, eller där de ses som tragiska. Frågorna om deras funktionshinder ses dessutom ofta som ganska privata. Å andra sidan är rullstolen central i den idrott de valt, och deras funktionshinder är en viktig del i deras identitet (Wickman 2004:31-32). Ytterligare tre intervjupersoner tar upp omgivningens tämligen påträngande frågor. De upplever att "to be present among normals nakedly exposes [them] to invasions of privacy" (Goffman 1990:27). Under Saras uppväxt innan skolstarten ser hon inte sig själv som avvikande. Hennes sociala integrering i kamratgruppen tycks fullständig. I citatet ovan, som inleder detta avsnitt, beskriver Sara *tillblivelsen* som funktionshindrad i och med skolstarten. Hon går hem till föräldrarna "och de fick berätta för mig att jag var annorlunda [...] Jag tror att de faktiskt trodde att jag förstod det liksom. Men jag hade aldrig sett det". Goffman (1990) menar att en familj, och i viss mån även den lokala omgivningen, genom informationskontroll kan skydda den unga från negativa föreställningar i samhället om, i detta fall, fysiska funktionshinder. På detta sätt undviks en förringande självdefinition (1990:46). Kanske var det så att Saras familj och nära vänner mer eller mindre medvetet skyddade henne från den negativa syn på funktionshindrade som finns i samhället.

Filosofen Judith Butler (2005) skriver om homosexuella identitetskategorier, men delar av hennes resonemang är överförbart till kategorin funktionshindrade. Butler ser identitetskategorierna som "instrument åt reglerande regimer, antingen som förtryckande strukturers normaliserande kategorier eller som samlingspunkter för en frigörelseinriktad strid mot just det förtrycket" (2005:59). För kategorin funktionshindrade är detta tydligt. Skillnaderna inom kategorin är stora. Kanske är de erfarenheter de har av social underordning, och kampen mot denna underordning, det enda de har gemensamt. Homosexuella (och funktionshindrade) framställs ofta som "omöjliga identiteter, klassificeringsmissstag, onaturliga katastrofer i den juridiska och medicinska diskursen [...] de utgör själva paradigmet för det som ropar efter att bli klassificerat, reglerat och kontrollerat" (Butler 2005:64). Men genom sin position som avvikande och misslyckade stör de funktionshindrade ordningen, och själva idén med kategoriserbara identiteter ifrågasätts (Butler 2005:64). Med sitt funktionshinder överskrider Sara normen för kroppen: den starka, kontrollerbara. Överskridandet av normens gränser bidrar till en förändring av normen, och ett ifrågasättande av klassificeringen som sådan. Detta tycks ha skett bland barndomsvännerna, där Sara inte pekas ut som den Andra, utan är inkluderad i gruppen. När Sara börjar skolan möts hon av en mängd frågor från klasskamraterna. Goffman påpekar att "public schoolentrance is often reported as the occasion of stigma learning, the experience sometimes coming very precipi-

tously on the first day of school, with taunts, teasing, ostracism, and fights" (1990:46). Sara uttrycker det som att hon först då blir funktionshindrad.

Att vara rädd om sin skyddsling: Autonomins betydelse

*Det är klart att jag också gjort som alla andra i femtonårs-
åldern, varit skitfull... [...] Det är inte så att man är värld-
den snällaste barn. Och visst, det blir våldans reaktioner.*

Två av de manliga lägerledarna menar att rekryteringen inom handikappidrotten försvåras av att föräldrarna överbeskyddar sina funktionshindrade unga, och då speciellt flickorna. I en intervju i Dagens Nyheter (DN nätupplaga, 040927) pekar även Hans Säfström, ledare för den svenska Paralympicstruppen 2004, på en skillnad i föräldrarnas syn på sina flickor respektive pojkar. Truppen hade 42 deltagare, varav endast fem var kvinnor. Detta beror enligt Säfström dels på att kvinnor i mindre utsträckning kör MC och dyker. De är därmed underrepresenterade i exempelvis gruppen med svåra förlamningsskador. Dels på föräldrarnas attityder: "De ser inte möjligheten hos idrotten för sin dotter på samma sätt som för sin son" förklarar Säfström (DN nätupplaga, 040927). Sociologen Gisela Helmius (2004) konstaterar att funktionshindrade barn har ett större hjälpbehov än andra barn, och ofta är föräldrarna de mest naturliga hjälpgivarna. Enligt Helmius är det vanligt att föräldrar skapar en överbeskyddande miljö för dessa barn, för att undvika besvikelser för barnet. Detta hindrar dock barnet från att ta egna initiativ, och från att lära sig klara dagliga sysslor. Det blir också problematiskt när barnet blir äldre. Då förväntas barnet frigöra sig från sina föräldrar och skapa sig en egen identitet (Helmius 2004:105). Sociologen Karin Barron framhåller att den autonomi som ses som eftersträvansvärd vare sig handlar om personliga drag, eller om att kunna utföra vissa vardagliga sysslor. Snarare handlar det om att individen har resurser för att kunna påverka och fatta beslut rörande sitt eget liv (Barron 1997:23; 1995:74).

Att förlita sig på sina föräldrar när det gäller att ta sig till fritidsaktiviteter gör de unga funktionshindrade sårbara, menar Barron. Föräldrarna har kanske inte tid eller lust, och de unga får anpassa sig efter föräldrarna (Barron 1995:89). Samtidigt, påpekar Barron, är föräldrarnas stöd ofta en förutsättning för att de unga ska kunna leva ett oberoende liv (1995:92). Fyra av de intervjuade blir skjutsade till träningen av sina föräldrar. Malin och Nathalie har dessutom sina mödrar som personliga assistenter. Nathalies mamma är alltid med när Nathalie rider. Hon hjälper dottern att komma upp på hästen och går bredvid under ridningen. Ska detta ses som ett stöd som möjliggör ett mer aktivt liv, eller som ett tecken på beroende och ett hinder för frigörelsen från mamman? Malin och Lars talar om beslut som fattats angående träningen i vi-form. Malin börjar spela bordtennis när hon är 13 år. På frågan om hur hon fick information om idrotten svarar hon att "pingis vet jag inte heller hur vi kom fram till riktigt." Lars berättar att när föräldrarna fick tips om en bordtennis-klubb "så tänkte vi att då får jag komma till träningen." Föräldrarna tycks i dessa fall vara involverade i beslutet. Även detta kan ses antingen som en hjälp till ett friare liv, eller som ett tecken på ett begränsat utrymme för egna initiativ. Även Barron (1995:110) skriver om användandet av vi-form. En flicka med fysiskt funktionshinder berättar i en intervju att hon

börjat en folkhögskola och ”we [flickan och hennes mamma] thought that this is a beginning” (Barron 1995:111). Barron menar att flickan är så van vid att andra fattar beslut åt henne, att hon har blivit helt passiviserad. Det Barron inte ser är att modern stödjer flickan i beslutet att börja på en ny skola. Detta är ett första steg, ”a beginning”, i en frigörelse vars nästa steg, berättar flickan längre fram i intervjun, är att flytta hemifrån (Barron 1995:111; se även Sellerberg 1999:66-67).

Bordtennistränarna vittnar båda om en uppväxt där de inte särbehandlats i förhållande till sina syskon. Saras nuvarande relation till familjen karaktäriseras snarast av ömsesidigt beroende. ”Vi hjälper varandra på alla sätt och vis. [...] Jag hjälper till så gott jag kan att köra mina syskon till träning för att underlätta för mina föräldrar. [...] Å andra sidan får jag låna bilen när jag ska till träningen, så vi ger och tar.” Richard berättar att han fick ta sig till träningen själv: ”Idag är jag glad för att mina föräldrar har varit så tuffa mot mig, för jag gick [till och från] träningarna på kvällarna. Det var ändå två kilometer dit. [...] Jag fick hur mycket styrka som helst”. Kraven har även lett till att Richard blivit självständig och van att klara sig själv.

Wendell (1997) tillför ytterligare ett perspektiv till diskussionen om autonomi. Istället för att som Barron undersöka hur funktionshindrade förhåller sig till den västerländska idealbilden av en autonom och oberoende individ, menar Wendell att denna ”our cultural obsession with independence” (1997:273) måste ifrågasättas. Det kommer alltid att finnas funktionshindrade som är beroende av mycket hjälp i sitt vardagliga liv, och dessa riskerar att nedvärderas i ett samhälle där oberoende hyllas. ”If all the disabled are to be fully integrated into society without symbolizing failure, then we have to change social values to recognize the value of depending on others and being depended upon” (Wendell 1997:273).

”Vi är som kvinnoidrottare allihopa”: Tjejer och killar inom idrotten för funktionshindrade

Tänk dig då att vara både tjej och handikappad. Du har båda de grejorna emot dig, så kanske du är invandrare också. Då är du ju längst ned.

Under första halvan av 1900-talet ses tävlingsidrottandet som karaktärsdanande. Unga gossar ska fostras till starka män, redo att försvara sitt land (Olofsson 1989:57). Kvinnor anses däremot vara alltför mentalt och fysiskt veka för tävlingsidrotten, som ses som hälsofarlig för dem. De bör istället ägna sig åt idrotter utom tävlan, som främjar deras ”spänst, skönhet och välbefinnande” (Olofsson 1989:76). Idrottspedagogen Håkan Larsson (2003) konstaterar att denna syn på män och kvinnor som essentiellt olika fortlever i Riksidrottsförbundets (RF) handlingsprogram. Kvinnliga idrottare påstås vara relationsorienterade. Då tävlingsidrotten i sig är inriktad på hård träning och prestation, leder detta till en grundläggande konflikt för framför allt yngre kvinnliga idrottare (Larsson 2003:8-10). Statistiken visar också på en underrepresentation av flickor och kvinnor inom handikappidrotten – liksom inom idrotten för icke funktionshindrade. 2003 har Svenska Handikappidrottsförbundet (SHIF) 24 988 aktiva medlemmar, varav 40 % är kvinnor. Bland idrottarna med tävlingslicens är andelen kvinnor endast 25 % (RF 2003). RF delar ut Statligt Lokalt aktivitetsstöd

till idrottsföreningarnas ungdomsverksamhet för åldrarna 7-20 år. I statistiken redovisas antal sammankomster samt det totala antalet deltagare. I kategorin handikappidrott ingår både handikappidrottsföreningar inom SHIF och de idrotter som organiseras i de övriga specialidrottsförbunden. Även här redovisas en ojämn fördelning på kön. År 2005 är 37 % av deltagarna flickor (RF 2006).

De båda tränarna i mitt material är eniga om att den organiserade handikappidrotten är underordnad idrotten för icke funktionshindrade, vad gäller exempelvis medial uppmärksamhet och ekonomi. De jämför relationen mellan idrott för icke funktionshindrade/handikappidrott med relationen herridrott/damidrott, där det tidigare ledet är det överordnade. "Vi är som kvinnoidrottare allihopa", säger Sara med ett tämligen rått skratt. I SHIF:s Handikappidrottspolitiska program konstateras också att "handikappidrotten har aldrig givits lika förutsättningar som idrotten för icke funktionshindrade" (2006a:3). Men när Richard och Sara kommer in på förhållandena mellan kvinnor och män inom handikappidrotten skiljer sig deras åsikter. Båda diskuterar de inom handikappidrotten vanligt förekommande mixade lagen. Richard ser positivt på mixade lag, och menar att de borgar för ett utjämning av mäns och kvinnors villkor inom handikappidrotten. Den brittiska hälsoforskaren Steve Robertson (2003) undersöker relationerna mellan maskulinitet, idrott och hälsa. Robertson tar just de mixade lagen inom handikappidrotten som ett exempel på en företeelse som utmanar den hegemoniska maskuliniteten, och mer specifikt den machokultur som han menar råder inom den manliga lagidrotten (Robertson 2003:712). De mixade lagen har enligt Robertsons resonemang en positiv påverkan på den sociala kulturen inom herridrotten – men hur fungerar det för tjejerna?

Statsvetaren Iris Marion Young (2000) menar att kvinnors underordning i det urbana, västerländska samhället lett till en typisk "kvinnlig" kroppslig stil vad gäller målinriktade rörelser. Dessa karaktäriseras av en ambivalent transcendens, det vill säga att rörelserna inte fullföljs helt ut, en återhållen intentionalitet och en bruten enhet med omgivningen – endast den kroppsdel som är direkt knuten till uppgiften används. "Det är som om vi kvinnor i idrottsliga sammanhang föreställde oss att vi var omgivna av gränser som vi inte får överträda" skriver Young (2000:262). Youngs resonemang överensstämmer med den bild Sara ger av de mixade lagen. Sara menar att vid en jämförelse mellan flickor och pojkar i exempelvis åttaårsåldern så är pojkarna både fysiskt och psykiskt starkare – de vågar ta för sig mer. Sara förklarar att "då blir det lite svårt för en tjej att komma in i ett lag och känna att hon har en större, betydande roll. [...] Då blir det lite att man skymms undan." Detta är enligt Sara en bidragande orsak till underrepresentationen av tjejer inom handikappidrotten. Young poängterar att den typiskt "kvinnliga" kroppsliga stilen är socialt konstruerad, och till stor del beror på att kvinnor så sällan använder kroppen för att utföra fysiskt krävande uppgifter (2000:264). Fysiskt krävande träning kan alltså förändra den kroppsliga stilen. Sara menar också att när tjejerna tränat en tid och blivit äldre kan de träna med killar – "då vågar du ta för dig mycket mer".

Även i idrottssociologen Anders Östnäs (1997) studie av rullstolstennis talar spelarna på såväl motions- som elitnivå om den positiva sociala gemenskapen. Också vid Östnäs observationer framstår den sociala gemenskapen som "mjukare" bland rullstolstennisspelarna än bland de övriga tennisspelarna. Konkurrens och tävlingshets dämpas (Östnäs 1997:147). Likt Richard, som tar upp de mer jämlika villkoren och Robertson, som lyfter fram den utmanade machokulturen menar Östnäs att det finns en kvalitativ skillnad mellan handikapp-

idrotten och idrotten för icke funktionshindrade. Om kvinnliga idrottare, i enlighet med RF:s synsätt, är mer relationsorienterade än män, kunde man kanske förvänta en mer jämn representation mellan könen inom handikappidrotten? Så är dock inte fallet. Vilka hinder finns då specifikt för tjejer? Genomsyras handikappidrotten trots allt av de maskulina ideal som dominerat tävlingsidrotten sedan dess begynnelse? För att ta reda på anledningen bakom underrepresentationen av tjejer inom handikappidrotten krävs ytterligare kvalitativa studier.

Idrottens funktioner

När jag ligger under så bara: Kom igen nu Petter! och sådant. Inom mig. Och när jag leder så bara: Yes!

Förbättrad fysisk form, dess följder för självkänslan

Samtliga intervjupersoner vittnar om de positiva effekter träningen har: förbättrad kondition, styrka, smidighet och snabbhet. Den ökade fysiska förmågan leder till känslor av frihet, och de båda bordtennistränarna berättar hur de njuter av fysisk ansträngning. Tränarna menar att de tack vare träningen klarar sig utan hjälpmedel och klarar mer än vad läkarna förutspådde när de var barn. Sara menar att utan "mitt engagemang inom idrotten så tror inte jag att jag hade kunnat klara av att gå så mycket som jag kan. [...] Normalt ska jag kunna gå 250 meter till exempel, men jag kan gå en mil." Sara tror också att hon hade behövt ha rullstol som avlastning om hon inte tränat så mycket. Richard slutar ha ledsagare på gymnasiet: "All den träningen jag höll på med i idrotten, det blev att jag klarade mig mer och mer själv". Han blir starkare och smidigare. Bordtennisracket behöver inte längre bindas fast i handen. Han undviker hjälpmedel för att exempelvis ta på strumporna, då han inser att hjälpmedlen snarare stjälper än hjälper. De intervjuade i materialet menar vidare att den ökade fysiska förmågan leder till självständighet och självsäkerhet. Den mobbing som Sara utsätts för under låg- och mellanstadiet ebbat ut när hon vinner junior-SM i bordtennis:

Då förstod de att jag kan faktiskt jag också. [...] Då förstod jag också själv att jag duger. Då ökade mitt självförtroende, och det var inte lika lätt att hacka på mig. Det var först då som jag började acceptera mitt funktionshinder mer och mer.

Att Sara kan gå utan hjälpmedel gör att hon känner "sig mer delaktig. Alltså jag klarar av att göra det mina vänner kan". De positiva resultaten överensstämmer med tidigare forskning (Taub & Greer 2000; UtvecklingsCentrum Handikappidrott 2006). Pedagogerna Lars Kristén, Göran Patriksson och omvårdnadsforskaren Bengt Fridlund (2002) undersöker fysiskt och psykiskt funktionshindrade barns och ungdomars uppfattningar om sitt deltagande i ett treårigt idrottsprogram. Idrottsprogrammet genomförs av handikappidrottsföreningar och idrottsföreningar för icke funktionshindrade i syfte att stimulera och underlätta fysisk aktivitet bland unga med funktionshinder. De unga får prova på orientering, golf och bågskytte. Sex positiva effekter lyfts fram: barnen får stärkt fysik, "blir någon" det vill säga

självförtroendet stärks och de accepteras i gruppen, får nya lärdomar, upplever naturen, får nya kamrater och har roligt (Kristén, Patriksson & Fridlund 2002:147). Rullstolstennis-spelarna i Östnäs (1997) undersökning framhåller att de lär sig hantera sin rullstol, får bra träning, bättre hälsa och högre fysisk status. Ju mer aktiva intervjupersonerna är desto mer positiva är de (Östnäs 1997:153). Sociologerna Diane E. Taub, Elaine M. Blinde och Kimberley R. Greer (1999) studerar deltagandet i idrott och fysisk aktivitet bland manliga amerikanska collegestudenter med fysiska funktionshinder. För män innebär ett fysiskt funktionshinder att deras manlighet ifrågasätts. Då sport ses som en manlig aktivitet, ligger det enligt forskarna nära till hands att de väljer sport för att hantera stigmatiseringen. Genom att utöva en idrott kan de utveckla och demonstrera maskulina kvaliteter och karaktäristika. De manliga collegestudenterna framhåller att de uppövar fysisk skicklighet och får en spänstig, rörlig och hälsosam kropp. De hävdar att de får ett förbättrat kroppsligt utseende i form av en mer muskulös kropp, och i några fall även i form av viktnedgång. Därmed motverkar de den stereotypa bilden av funktionshindrade som passiva och svaga, och undviker i viss mån stigmatisering och nedvärdering. Idrotten möjliggör även en förändrad självuppfattning. Det viktiga var inte vilken typ av idrott som utövades, i vilken organisationsform eller på vilken intensitetsnivå, utan att de utövade någon form av fysisk aktivitet (Taub, Blinde & Greer 1999). Lars berättar att han "märker ju det när man har tävlingar i skolan, att man har bättre kondition ibland än vad andra har". Klasskamraterna brukar också kommentera att Lars "är väldigt aktiv". Även han motverkar den stereotypa bilden av den passiva funktionshindrade. Den stärkta självkänslan har de intervjuade nytta av utanför idrotten. De vågar, som Sara uttrycker det, "ta sig an grejor" som de annars tyckt varit för svåra. Sociologen Pierre Bourdieu menar att de negativa "kollektiva förväntningarna" på kvinnors fysiska förmåga tenderar att bli en del av kroppen i form av permanenta dispositioner (1999:76). På liknande sätt kan negativa förväntningar om svaghet, passivitet och beroende internaliseras av såväl kvinnor som män med funktionshinder (Wendell 1997:268). Bourdieu tar dock upp just idrotten som ett medel att förändra dessa dispositioner. Ett intensivt idrottande ger

upphov till en genomgripande omvandling av kvinnors subjektiva och objektiva erfarenhet av sin kropp [...]. Kroppen upphör att endast vara något som är gjort för att betraktas eller som man måste titta på för att förbereda för att bli betraktat, och förvandlas från kropp för andra till kropp för sig, från passiv och påverkad kropp till aktiv och agerande kropp (Bourdieu 1999:82).

På ett motsvarande vis kan idrotten fungera för unga med funktionshinder. Den passiva, hjälplösa och av omgivningen påverkade kroppen, blir till en aktiv och agerande kropp.

Idrottens sociala funktioner

Intervjupersonerna framhåller också idrottandets sociala funktion. Genom idrotten ges de möjlighet att träffa kompisar. Petter tycker det är skönt att komma hemifrån: "Jag brukar ju vara där så otroligt mycket. [...] Vi är alltid hemma, så det är ju nästan tråkigt att vara hemma". Malin vill gärna träna mer, för att "vissa dagar har man inget att göra". Barron (1995:35-36) refererar till sociologen Lars Grue, som pekar på att barn med fysiska funktionshinder tenderar att bli alltmer isolerade från icke funktionshindrade barn. Ju mindre

rörliga barnen är, desto mindre kontakt har de med jämnåriga. De är i större utsträckning ensamma på sin fritid. Vissa umgås istället mer med andra funktionshindrade, eller med familjen, men valmöjligheten är i samtliga fall begränsad (Barron 1997). Idrottsengagemanget bland mina intervjupersoner medverkar till att isoleringen bryts. Idrottens sociala vinster tas även upp i Taub och Greers (2000) studie av framför allt pojkar med funktionshinder. De intervjuade är överlag positiva till den fysiska aktiviteten. Den fysiska aktiviteten bidrar dels till att legitimera barnens sociala identitet som barn, då fysisk aktivitet ses som något typiskt och normalt för just barn. Dels stärker aktiviteten deras sociala band till andra barn (Taub & Greer 2000:400). Gemenskapen inom handikappidrotten präglas enligt Richard av hänsynsfullhet och hjälpsamhet. De får och möter förståelse för sina och andras fysiska och psykiska funktionshinder. Samma sociala gemenskap poängteras även av rullstolstennisspelarna i Östnäs (1997) studie. Denna positiva gemenskap "bildar en motvikt mot den marginalisering som kan drabba kategorin funktionshindrade i samhället" (Östnäs 1997:159).

Fortsatt studie

Utifrån ovanstående tar följande preciserade frågeställningar form inför en kommande undersökning: Hur förhåller sig flickor respektive pojkar till *idrottens idealbild*: den friska, starka och maskulina kroppen? Kan idrotten ha en funktion som *normalisering* och hantering av *stigmatisering* för flickor respektive pojkar med funktionshinder? Vilken roll spelar *överbeskydd* kontra *autonomi* i de unga funktionshindrades engagemang inom idrott? Vilken funktion har *integrering* respektive *separering* i ungdomarnas idrottsengagemang?

Referenser

- Barron, Karin (1997) *Disability and Gender. Autonomy as an Indication of Adulthood* Uppsala: Uppsala universitet
- Barron, Karin (1995) "The Transition from Adolescence to Adulthood for Physically Disabled Young People" I *Centre for disability reserarch, University of Uppsala* 1995:2
- Bourdieu, Pierre (1999) *Den manliga dominansen* Uddevalla: Daidalos
- Butler, Judith (2005) *Könet brinner!* Finland: Natur och Kultur
- Connell, Robert W. (1999) *Maskuliniteter* Uddevalla: Daidalos
- Dagens Nyheters nätupplaga, 27 september (2004) "Paralympics blev en svensk succé" Tillgänglig: < <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=325032> > (06-09-07)
- Goffman, Erving (1990) *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity* England: Penguin Books
- Helmus, Gisela (2004) "Three generations: Looking at physically disabled women's lives" I Kristiansen, K. & Traustadóttir, R. (eds), *Gender and Disability. Research in the Nordic Countries* Lund: Studentlitteratur
- Kristén, Lars; Patriksson, Göran & Fridlund, Bengt (2002) "Conceptions of children and adolescents with physical disabilities about their participation in a sports programme". I *European physical education review* Vol 8 No 2: 139-156
- Kristiansen, Kristjana & Traustadóttir, Rannveig (2004) "Introducing gender and disability" I Kristiansen, K. & Traustadóttir, R. (eds), *Gender and Disability. Research in the Nordic Countries* Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Håkan (2003) "Idrottens genus" Tillgänglig: < <http://www.idrottsforum.org/articles/larsson/larsson.html> > (06-09-07)

- Malmberg, Denise (2003) "Det ärrar att det inte finns någon tolerans för att man är litet annorlunda" I Lewin, B. (ed) *Forskarstafett kring funktionshinder och handikapp 8 april 2003* Uppsala: Centrum för handikappforskning vid Uppsala universitet
- Olofsson, Eva (1989) *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet* Kungälv: Umeå Universitet, Pedagogiska institutionen
- Reinikainen, Marjo-Riitta (2004) "Gendered subject positions for the disabled woman and man" I Kristiansen, K. & Traustadóttir, R. (eds) *Gender and Disability. Research in the Nordic Countries* Lund: Studentlitteratur
- Riksidrottsförbundet (2003) *Kvinnor och män inom idrotten 2003 – Statistik från Riksidrottsförbundet* PDF-format Tillgänglig: < <http://www.rf.se/t3.asp?p=20337>> (05-05-07)
- Riksidrottsförbundet (2006) *Statistik Lokalt aktivitetsstöd* Tillgänglig: < <http://www.rf.se/t3.asp?p=86581>> (06-09-06)
- Robertson, Steve (2003) "'If I let a goal in, I'll get beat up': contradictions in masculinity, sport and health" I *Health education research* Vol 18 No 6: 706-716
- Sellerberg, Ann-Mari (1999) "Karin Barron: Disability and Gender – Autonomy as an indication of adulthood" I *Young* Vol 7 No 1: 66-67
- Svenska Handikappidrottsförbundet (2006a) *Handikappidrottspolitiskt program. Idrott i rörelse* PDF-format Tillgänglig: < <http://www.shif.se/t2.aspx?p=137614>> (06-09-12)
- Svenska Handikappidrottsförbundet (2006b) *Idrottsbroschyr* PDF-format Tillgänglig: < <http://www.shif.se/t2.aspx?p=119791>> (06-10-06)
- Taub, Diane E.; Blinde, Elaine M. & Greer, Kimberly R. (1999) "Stigma Management Through Participation in Sport and Physical Activity: Experiences of Male College Students with Physical Disabilities" I *Human Relations* Vol 52 No 11: 1469-1484
- Taub, Diane E. & Greer, Kimberly R. (2000) "Physical Activity as a Normalizing Experience for School-Age Children with Physical Disabilities" I *Journal of Sport & Social Issues* Vol 24 No 4: 395-414
- Taub, Diane E.; McLorg, Penelope, A. & Fanflik, Patricia L. (2004) "Stigma management strategies among women with physical disabilities: contrasting approaches of downplaying or claiming a disability status" I *Deviant Behavior* Vol 25 No 2: 169-190
- Trondman, Mats (2005) *Unga och föreningsidrotten* Stockholm: Ungdomsstyrelsens skrifter, 2005: 9
- UtvecklingsCentrum, Handikappidrott, Eskilstuna (2006) *Aktivt liv – En lönsam affär för individ och samhälle!* PDF-format Tillgänglig: < <http://www.handikappidrott.se/utvc/files/{26D2802D-E376-4012-95E0-064EE1A1FCF6}.pdf>> (06-09-07)
- Wendell, Susan (1997) "Toward a Feminist Theory of Disability" I Davis, L. J. (ed) *The Disability Studies Reader* USA: Routledge
- Wickman, Kim (2004) "'I try to be as athletic like, forget the other side of me.' – Constructions of Elite Female Wheelchair Athletes' Identities" I *Kvinder, køn & forskning* No 2-3: 22-33
- Young, Iris Marion (2000) *Att kasta tjejkast* Borgå, Finland: Atlas
- Östnäs, Anders (1997) *Handikappidrott. Mellan tävling och rehabilitering* Lund: Meddelanden från socialhögskolan
- Östnäs, Anders (2003) *Handikappidrott som socialt fenomen* Tillgänglig: < <http://www.idrottsforum.org/articles/ostnas/ostnas.html>> (06-09-07)